

Archeologienota: De geplande ontwikkeling aan de Hoogstraat te Geel (Bel)

Annelies De Raymaeker

Archeologienota: De geplande ontwikkeling aan de Hoogstraat te Geel (Bel)

Annelies De Raymaeker

Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba

Colofon

Archeologienota: De geplande ontwikkeling aan de Hoogstraat te Geel (Bel)
--

Initiatiefnemer:	Stad Geel
Projectleiding:	Annelies De Raymaeker
Erkend archeoloog:	Annelies De Raymaeker
Auteurs:	Annelies De Raymaeker
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2017, Studiebureau Archeologie bvba

Inhoudstafel

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek	p. 3
1.1 Beschrijvend gedeelte	p. 3
1.1.1 Administratieve gegevens	p. 3
1.1.2 Archeologische voorkennis	p. 4
1.1.3 Onderzoeksopdracht	p. 5
1.1.4 Beschrijving geplande werken	p. 6
1.1.5 Werkwijze	p. 8
1.2 Assessmentrapport	p. 9
1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied	p. 9
1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied	p. 15
1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied	p. 18
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	p. 19
1.2.5 Synthese	p. 20
Hoofdstuk 2 Programma van maatregelen	p. 21
2.1 Administratieve gegevens	p. 21
2.2 Gemotiveerd advies	p. 21
2.3 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem	p. 25
2.3.1 Vraagstelling en onderzoeksdoelen	p. 25
2.3.2 Onderzoeksstrategie, methode en technieken	p. 26
Bibliografie	p. 27

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017G213
Erkend archeoloog: Annelies De Raymaeker, OE/ERK/Archeoloog/2016/00148
Studiebureau Archeologie bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00002
Locatie: Geel, Bel, Hoogstraat (fig. 1.1 en 1.2)
Bounding box: Xmin: 198599; Ymin: 205686
Xmax: 198659; Ymax: 205799
Geel, Afd. 1, Sectie I, percelen 1180 en 1181 (fig. 1.3)
Periode uitvoering: 17 juli – 30 augustus 2017
Relevante termen: bureauonderzoek, buitengebied, Kempen, metaaltijden, akkercomplex
Verstoorde zones: Geen

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen).

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's¹.

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

1.1.2 Archeologische voorkennis

Geen.

¹ <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen.

De Code Goede Praktijk draagt een aantal mogelijke fasen aan, opgedeeld in prospectie zonder ingreep in de bodem (bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek, veldkartering) en prospectie met ingreep in de bodem (verkenkend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten, proefputten in functie van steentijd artefactensites). Na voltooiing van elke fase in het vooronderzoek wordt afgewogen of verder vooronderzoek noodzakelijk is en wat de aard van dat vooronderzoek is. Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegeneerd is om:

- de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven.
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen.
- een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken.
- een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- Is het mogelijk deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het nuttig deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het noodzakelijk deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Vraagstelling:

- Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?
- Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?
- Moeten er bijkomende maatregelen genomen omwille van eventuele aanwezige sites?
- Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.
- Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?

Randvoorwaarden:

Geen.

1.1.4 Beschrijving geplande werken

Huidige situatie

Het projectgebied, met een oppervlakte van ca. 6.260 m², is gelegen ter hoogte van de Hoogstraat in Geel. Het terrein grenst aan de huidige begraafplaats en is momenteel bebost (fig. 1.4). De bomen worden gerooid voorafgaand de geplande werkzaamheden. Op het gewestplan staat het projectgebied gekarteerd als landschappelijk waardevol agrarisch gebied (geel, fig. 1.5). Ten zuiden van het projectgebied wordt natuurgebied gekarteerd (groen, fig. 1.5).

Fig. 1.4: Detail uit een luchtfoto van 2016 met zicht op het projectgebied.

Fig. 1.5: Uittreksel uit het gewestplan met aanduiding van het projectgebied.

Geplande werken²

Binnen de contouren van het projectgebied wordt voorzien in een uitbreiding van de huidige begraafplaats in Bel (Geel). Het volledige terrein zal in de toekomst verstoord worden door de aanleg van graven. Er wordt geen gebouw voorzien op het terrein. Tussen de rijen graven in wordt een nieuwe padenstructuur voorzien voor voetgangers en fietsers.

De graven worden gedolven tot op een maximale diepte van ca. 180 cm onder het maaiveld, meestal tot 160 cm onder het maaiveld. Voor de aanleg van de paden op de begraafplaatsen wordt niet dieper dan 40 tot 45 cm onder het maaiveld gegraven.

² Gezien de aard van de vergunningsaanvraag bestaan er geen plannen van de toekomstige ontwikkeling.

1.1.5 Werkwijze

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online onderzocht via www.dov.vlaanderen.be. Op basis van de onderzochte kaarten werd gepoogd een duidelijk beeld te verkrijgen van de landschappelijke en bodemkundige ligging van het projectgebied (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.2.1 en art. 12.5.2.2). Hiervoor werd gebruik gemaakt van volgende kaarten:

- Bodemkaart
- Tertiair Geologische kaart
- Quartair Geologische kaart
- Digitaal Hoogtemodel (DHM II)

De geomorfologische kaart kon niet worden geraadpleegd omdat deze niet beschikbaar is voor het projectgebied.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties. Het historisch kaartmateriaal en luchtfoto's is gegeoreferereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed en bijkomend kaartmateriaal werd opgezocht via www.cartesius.be. Het gebruikte kaartmateriaal werd geselecteerd op basis van de nauwkeurigheid en de aanwezige geschiedkundige gegevens (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.1.2). Volgende kaartmateriaal en luchtfoto's werden geraadpleegd:

- Ferrariskaart (1770-1777)
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)
- Vandermaelenkaart (1846-1852)
- Luchtfoto's (2000-2003, 2012 en 2016)

Het belangrijkste beschikbare historische kaartmateriaal werd geraadpleegd om de geschiedenis van het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen zo goed mogelijk na te gaan. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan. Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt. Een grondige studie van de beschikbare archivalische bronnen kan wel bijkomende informatie aandragen voor de middeleeuwse geschiedenis van het onderzoeksgebied, maar een dergelijk onderzoek is van een dusdanige omvang dat dit niet past binnen een archeologienota.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Het projectgebied is een rechthoekig terrein dat gelegen is ter hoogte van de Hoogstraat te Geel, ten zuiden van de dorpskern van deelgemeente Bel. Het terrein is gelegen op een hoogte van ca. 26 m TAW en situeert zich ten noorden van een paraboolduin (fig. 1.6). Een gedetailleerde kijk binnen het projectgebied (fig. 1.7 en fig. 1.8) toont geen noemenswaardige hoogteverschillen.

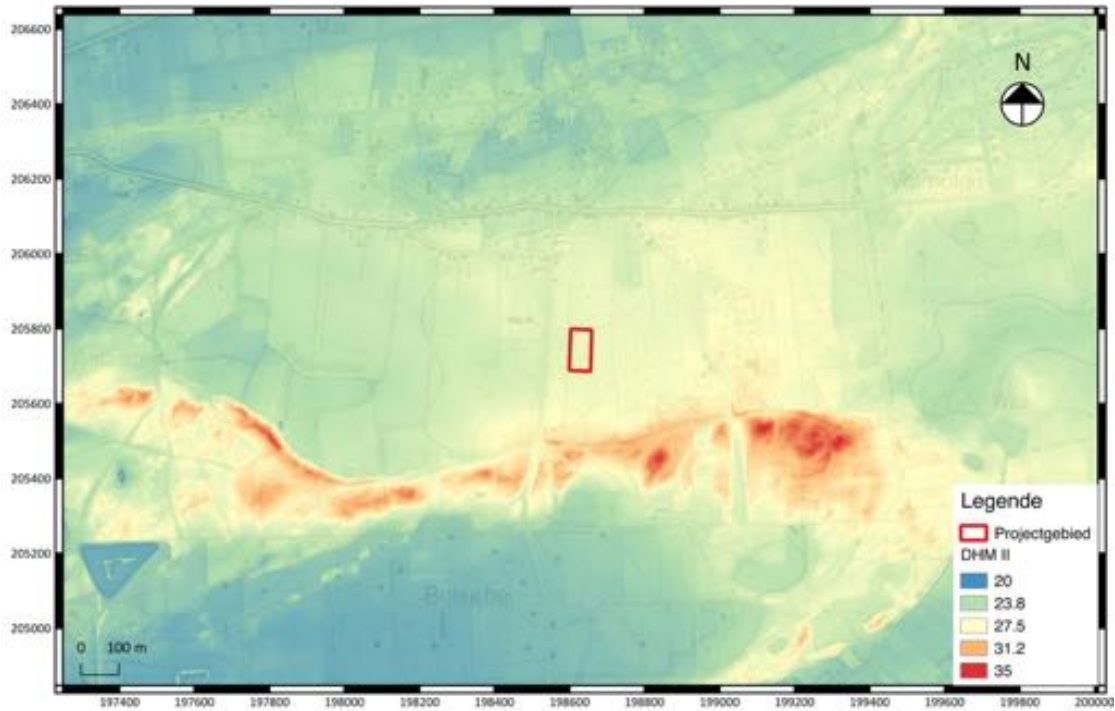

Fig. 1.6: Uittreksel uit het Digitaal Hoogtemodel (DHM II) met aanduiding van het projectgebied.

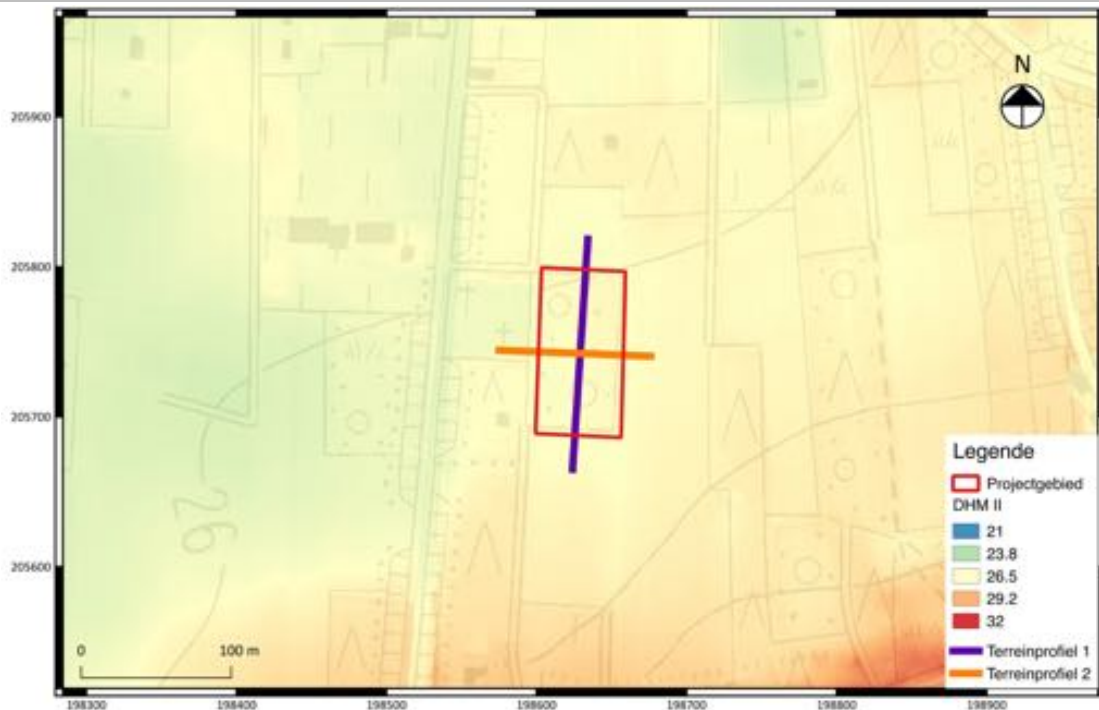

Fig. 1.7: Detail uit het Digitaal Hoogtemodel (DHM II) met aanduiding van het projectgebied en twee geplaatste terreinsneden.

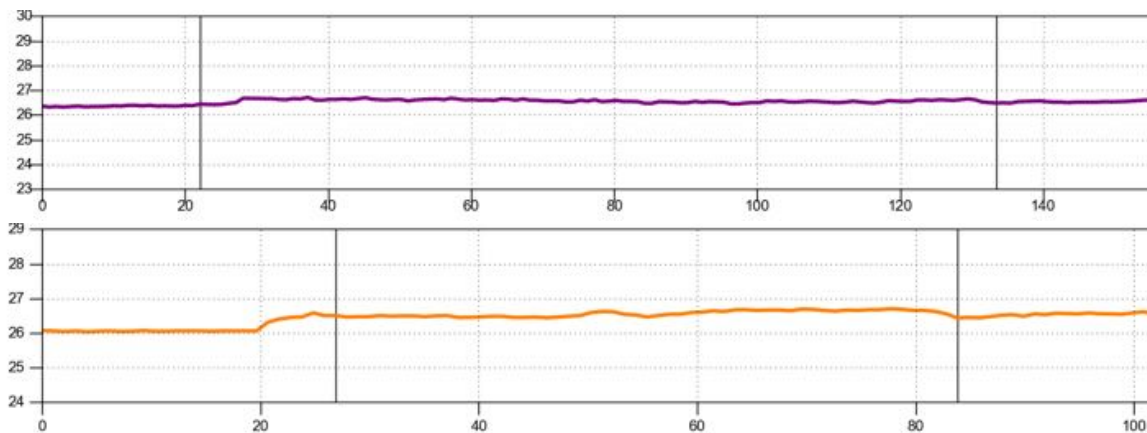

Fig. 1.8: Terreinverloop ter hoogte van het projectgebied.

Op de bodemkaart (fig. 1.9) wordt binnen het projectgebied een Zam-bodem gekarteerd. Dit is een zeer droge zandbodem met een diepe antropogene humus A horizont. Dit is het gevolg van het eeuwenlange beheer als akkerland waarbij de akkers aangerijkt werden met mest en plaggen. Ten zuiden van de duin wordt eerder nat zand met een podzolprofiel gekarteerd.

De tertiaire ondergrond (fig. 1.10) bestaat uit de Formatie van Kasterlee. Deze formatie omvat bleekgroen tot bruin fijn zand met paarse klei-horizonten. Het zand is licht glauconiet- en micahoudend en bevat onderaan kleine zwarte silexkeitjes. Ze wordt gedateerd in het Pliocen.

De quartaire ondergrond (fig. 1.11) bestaat uit een opeenvolging van eolische afzettingen van het Weichseliaan en hellingsafzettingen van het quartair.

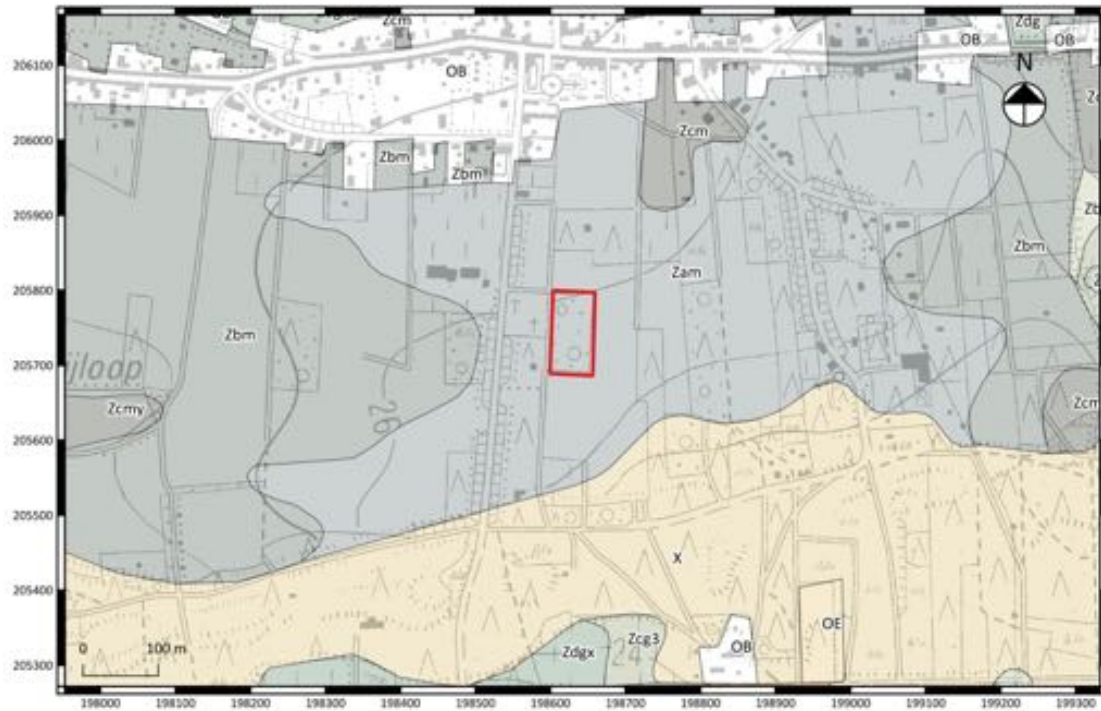

Fig. 1.9: Detail uit de bodemkaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.10: Uittreksel uit de tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.11: Uittreksel uit de quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

De bodemopbouw ter hoogte van het projectgebied werd getoetst aan de hand van vier controleboringen, uitgevoerd op vrijdag 25 augustus. Voor de boringen werd gebruik gemaakt van een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. Op basis van de vier boringen kan worden vastgesteld dat binnen het projectgebied een goed bewaarde plaggenbodem aanwezig is. De C-horizont werd bereikt op een diepte van 75 cm (boring 1) tot 100 cm (boring 3 en boring 4) (fig. 1.13).

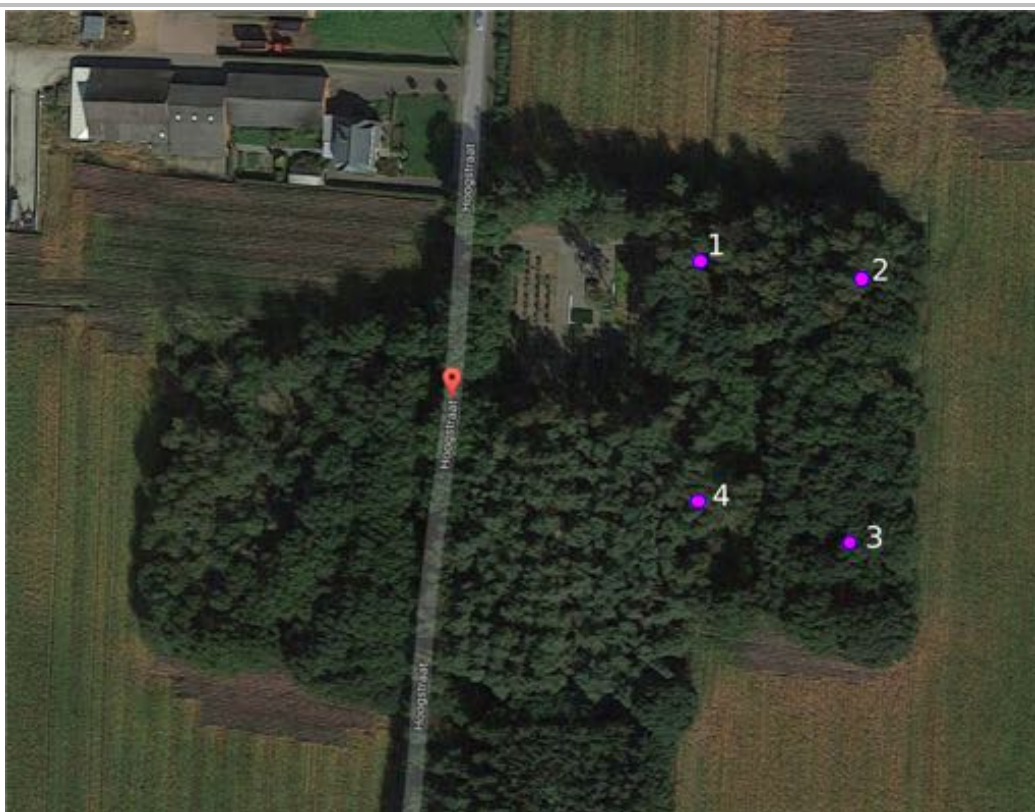

Fig. 1.12: Situering van de vier geplaatste controleboringen.

Fig. 1.13: Bodemopbouw ter hoogte van boorprofiel 1 en boorprofiel 4.

1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied

Het projectgebied is gelegen ten zuiden van de dorpskern van Bel, een deelgemeente van Geel. Bel wordt volgens Gysseling een eerste maal vermeld in 1225 als *Bella*. De naam zou een Germaanse oorsprong hebben waarbij *balwa* zou wijzen op iets “slecht”, *lauha* zou wijzen op een “bosje op hoge zandgrond”³.

De eerste sporen van menselijke aanwezigheid worden tot op heden in de ijzertijd gedateerd. Ter hoogte van de Asbergen werden meerdere urnen en urnfragmenten aangetroffen die wijzen op de aanwezigheid van een grafveld. Pas in de vroege middeleeuwen ontstond de eerste vaste nederzetting van Bel. Deze nederzetting had de vorm van een straatdorp, een structuur die momenteel nog zichtbaar is. Het grondgebied ten zuiden van de dorpskern bestond in deze periode initieel uit bos. De oppervlakte van de bossen nam stelselmatig af tot er uitgestrekte heidevelden ontstonden. Deze speelden lange tijd een belangrijke rol in de landbouw. Vooral in de 15de – 16de eeuw werd de heide intensief begraasd door schapkuddes. Behalve voor begrazing werd de heide ook gebruikt voor het winnen van heideplaggen⁴.

Ter hoogte van het projectgebied wordt op een opeenvolging van historisch kaartmateriaal (fig. 1.14 – fig. 1.16) een akkercomplex gesitueerd, genaamd “het Bels Veld”. Dit akkercomplex grenst tot aan de kern van het straatdorp Bel. Het akkercomplex werd gemeenschappelijk gebruikt, waardoor interne opdelingen of afbakeningen ontbreken. In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied wordt nooit bebouwing gesitueerd.

Een opeenvolging van luchtfoto's (fig. 1.17- fig. 1.19) toont dat het projectgebied in het recente verleden steeds bebost is gebleven.

³ Gysseling 1960: 117.

⁴ Beheersplan: 44.

Fig. 1.14: Uittreksel uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied.

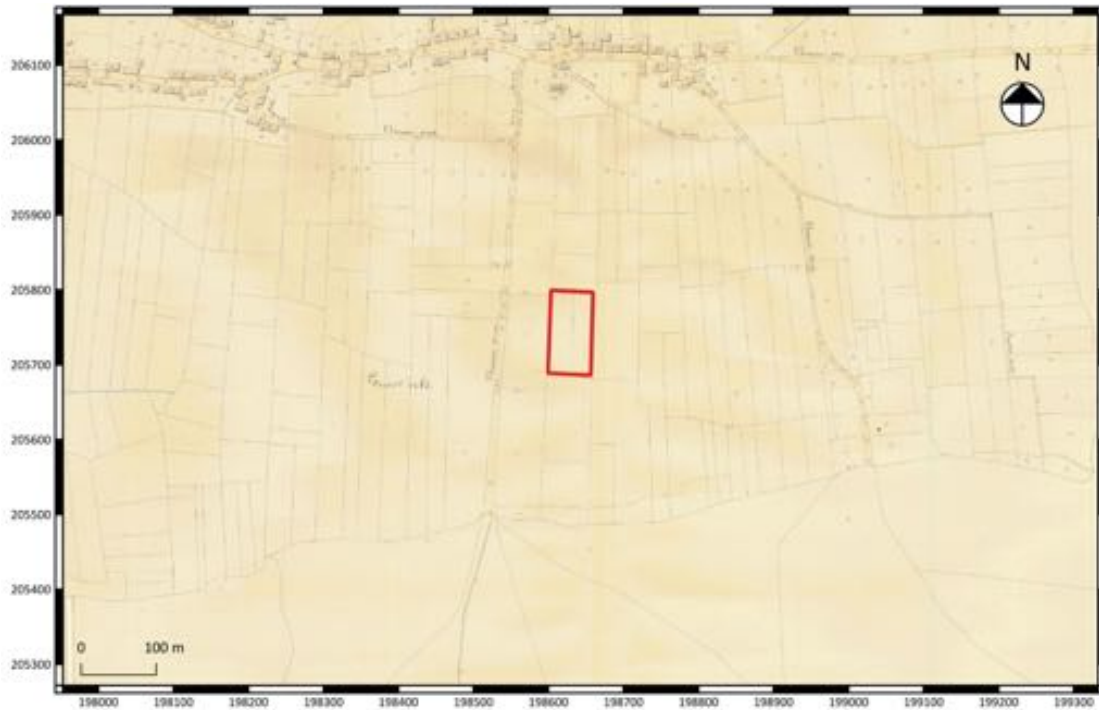

Fig. 1.15: Uittreksel uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied.

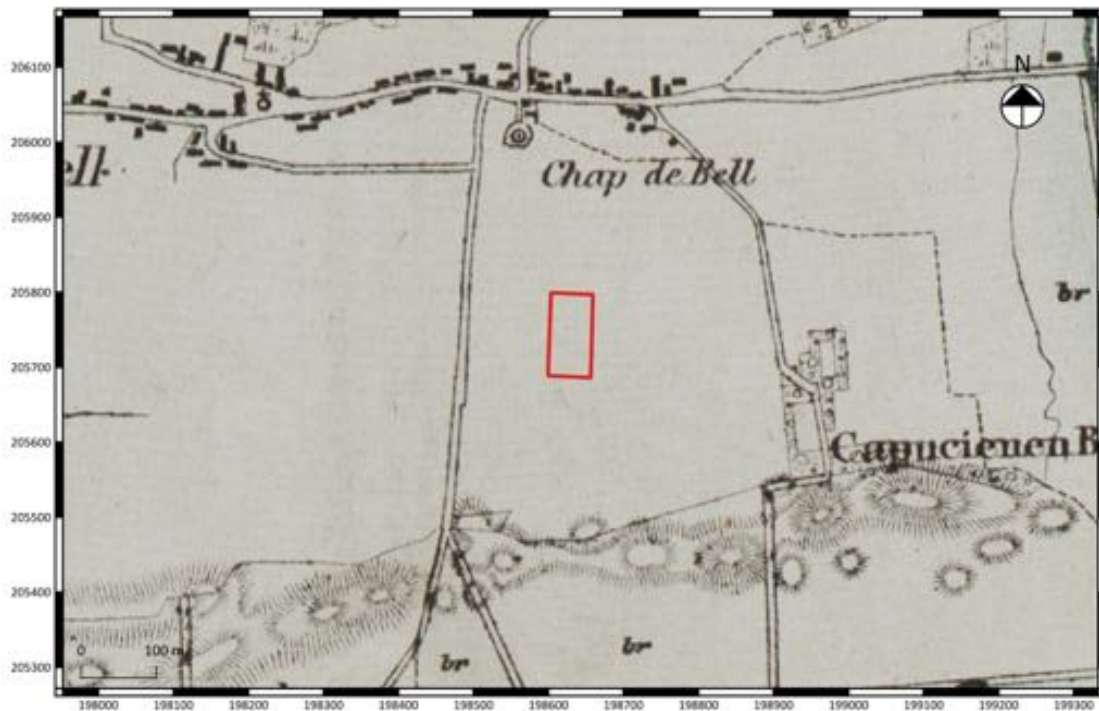

Fig. 1.16: Uittreksel uit de kaart van Vandermaelen met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.17: Detail uit een luchtfoto van 2000 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.18: Detail uit een luchtfoto van 2012 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.19: Detail uit een luchtfoto van 2016 met aanduiding van het projectgebied.

1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied

Tot op heden zijn in de nabijheid van het projectgebied geen archeologische vindplaatsen gekend. Aangezien het projectgebied deel uitmaakt van een beschermd landschap, zijn er in het gebied nagenoeg geen archeologische prospecties uitgevoerd naar aanleiding van grote infrastructuurwerken. Het schijnbaar ontbreken van archeologische vindplaatsen kan dus eerder het gevolg zijn van het ontbreken van een systematische archeologische inventarisatie van de regio.

Ten westen van het projectgebied wordt ter hoogte van de Brederijloop de vondstlocatie van meerdere urnen en urnfragmenten uit de ijzertijd gesitueerd (CAI 101871). De specifieke vondstomstandigheden of de bewaringstoestand van de site is niet gekend. Ten noorden van het projectgebied werd ter hoogte van de Manheuvelds (CAI 211433) een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd (vergunningsnummer: 2016/015). Tijdens dit onderzoek kwamen geen archeologisch relevante sporen aan het licht en werd er enkel wat aardewerk uit de volle en late middeleeuwen aangetroffen⁵.

⁵ Van de Konijneburg e.a. 2016.

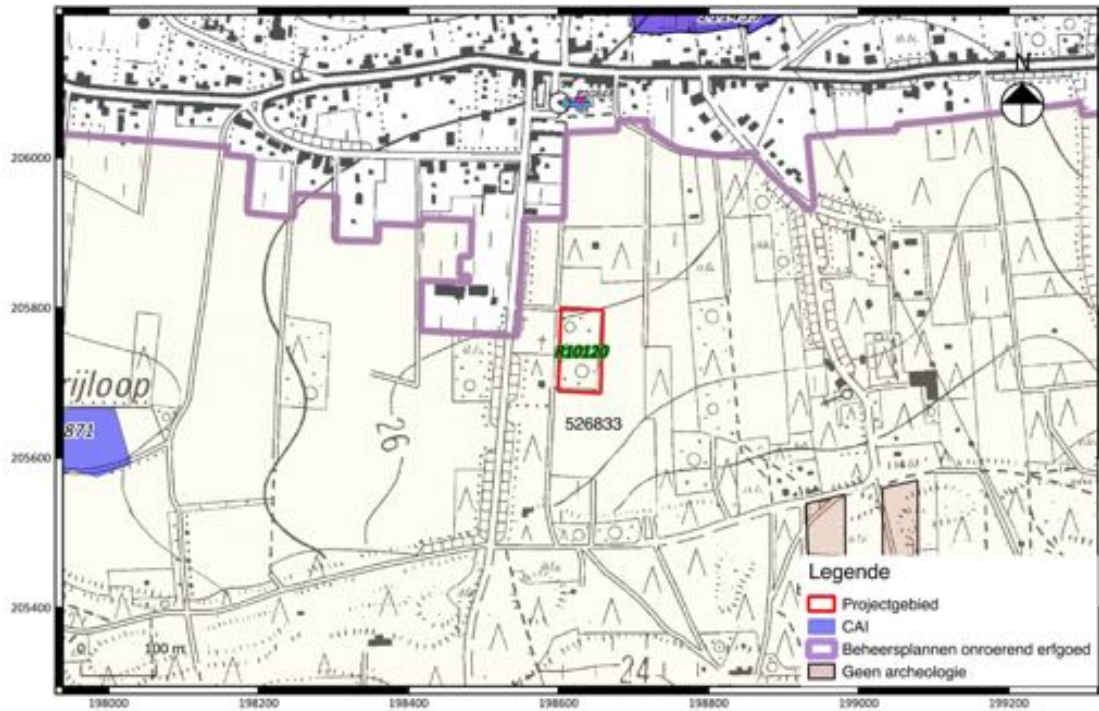

Fig. 1.20: Detail uit de CAI met situering van het projectgebied.

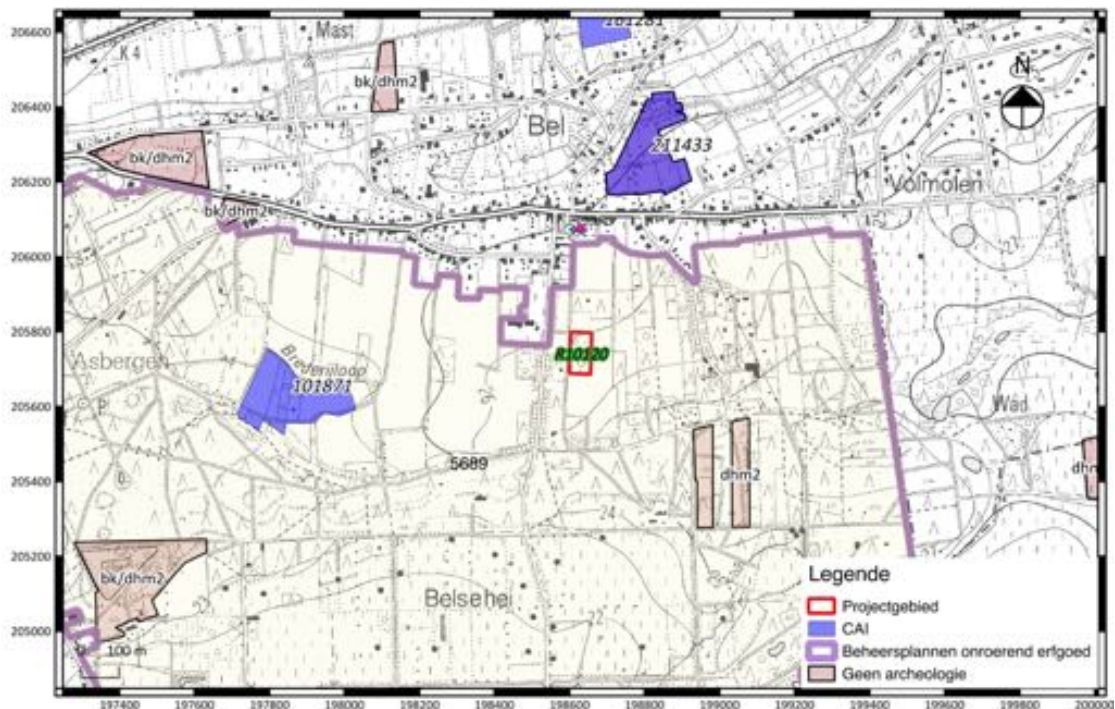

Fig. 1.21: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied.

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied maakt deel uit van een ruime regio met een zeer hoog archeologisch potentieel voor het aantreffen van grondsporensites vanaf de metaaltijden tot en met de volle middeleeuwen. Hoewel

er op dit moment archeologisch gezien zeer weinig gekend is over de ruime omgeving van het projectgebied, kan worden vastgesteld dat het landschappelijk gezien (met de paraboolduin ten zuiden) gelegen is een regio met een grote aantrekkingskracht in het verleden.

Op basis van historisch kaartmateriaal kan worden vastgesteld dat het archeologisch potentieel voor het aantreffen van grondsporensites eerder beperkt is. De bewoningskern van Bel wordt meer ten noorden gesitueerd en het projectgebied zelf maakt deel uit van een groot akkercomplex dat gemeenschappelijk wordt gebruikt. Er zijn geen concrete aanwijzingen dat er binnen de grenzen van het projectgebied een in situ bewaarde prehistorische artefactensite kan worden aangetroffen.

De aanwezigheid van een goed bewaard plaggendek – zoals vastgesteld aan de hand van vier controleboringen – kan voor een goede bewaringstoestand van eventuele archeologische resten hebben gezorgd.

1.2.5 Synthese

Het projectgebied maakt deel uit van een ruime regio met een zeer hoog archeologisch potentieel voor het aantreffen van grondsporensites vanaf de metaaltijden tot en met de volle middeleeuwen. Hoewel er op dit moment archeologisch gezien zeer weinig gekend is over de ruime omgeving van het projectgebied, kan worden vastgesteld dat het landschappelijk gezien (met de paraboolduin ten zuiden) gelegen is een regio met een grote aantrekkingskracht in het verleden.

Op basis van historisch kaartmateriaal kan worden vastgesteld dat het archeologisch potentieel voor het aantreffen van grondsporensites eerder beperkt is. De bewoningskern van Bel wordt meer ten noorden gesitueerd en het projectgebied zelf maakt deel uit van een groot akkercomplex dat gemeenschappelijk wordt gebruikt. Er zijn geen concrete aanwijzingen dat er binnen de grenzen van het projectgebied een in situ bewaarde prehistorische artefactensite kan worden aangetroffen.

De aanwezigheid van een goed bewaard plaggendek – zoals vastgesteld aan de hand van vier controleboringen – kan voor een goede bewaringstoestand van eventuele archeologische resten hebben gezorgd. Bovendien werd het terrein in het verleden – tot zover geweten – nooit bebouwd, waardoor de bodemopbouw niet verstoord werd.

Er kan worden geconcludeerd dat op basis van het bureauonderzoek alleen niet met zekerheid kan worden bepaald of het projectgebied archeologische waarden bevat of niet. In het verleden gebeurde nauwelijks archeologisch onderzoek in de ruime omgeving van het projectgebied, waardoor het kennispotentieel voor dit terrein bijzonder hoog is. Hierdoor is verder onderzoek – met ingreep in de bodem – aangewezen.

Bibliografie

Literatuur

Bosgroep Zuiderkempen s.d. Uitgebreid Bos- en Landshapsbeheersplan 'Geel Bel', s.l.

GYSELING M. 1960: *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226)*, Antwerpen.

VAN DE KONIJNEBURG R. E.A. 2016: *Archeologische prospectie Geel (Bel) – Manheuveld, HAAST-rapport 2016-02*, Bree.

Websites (allen geraadpleegd op 17 juli 2017)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

<https://onderzoeksbalans.onroenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

www.agiv.be

www.cartesius.be

www.geoportaal.be

www.geopunt.be